

Divanî hattıyla yazılmış bir ferman
(Aziz Mahmud Hüdayî Türbesi)

1871), Vaahdetî Efendi, Mehmed Şefik Bey, Nâsîh Efendi, Ferid Bey, Mehmed İzzet Efendi, Sâmî Efendi, Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Mustafa Halim Özyazıcı ve Hamit Aytaç'tır (ö. 1982). Bunlar aynı zamanda celî-divanîde de usta sanatkârlardı.

BİBLİYOGRAFYA:

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 60, 61; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 145, 396; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1306, s. 256; Tâhir el-Kürdî, *Târîhu'l-haftî'l-Arabî ve âdâbüh*, Kahire 1358/1939, s. 113, 446; Mahmud Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İstanbul 1942, s. 129; Ayverdi, *Fâtih Devri Hattatları*, s. 54; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 98, 105, 122, 167, 172, 359, 388, 438, 729, 783; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958, s. 66; a.mlf., *Türk Plastik Sanatları*, Ankara 1971, s. 114; a.mlf., "Türk Yazılarının Tedkikine Medhal", *DİFM*, III/5-6 (1926), s. 133; Nâcî Zeynüddin, *Muşavverü'l-haftî'l-Arabî*, Bağdad 1388/1968, s. 380, 381; Muhiittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988, s. 29, 50; Ali Alparslan, "Khaft in Persia", *ELP* (İng.), IV, 1124.

ALİ ALPARSLAN

DİVÂNÜ'İ-HÜZELİYİN

(ديوان الهذليين)

Hüzeyl kabilesine mensup
şairlerin Sükkerî
(ö. 275/888-89)

tarafından derlenen şiirlerini
ihtiva eden mecmua.

Arap edebiyatında erken devirlerde şairlerin müstakil divanları yanında çeşitli kabilelere mensup şairlerin şiirlerini bir araya getiren divanlar da tertip edilmiştir. Nâsîrüddin el-Esed (*Meşâdirü's-sî'ri'l-*

câhili, s. 543-547), Âmidî'nin *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* adlı eseriyle İbnü'n-Ne-dîm'in *el-Fihrist*'inden çeşitli kabilelere ait seksen civarında divan tesbit etmişse de bunlardan sadece *Dîvânü'l-Hüzeilyyîn*'in günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Bu edebî malzemenin dil, edebiyat, sözlük ve tarih ilmi bakımından büyük önem taşıdığı, gerek elde bulunan *Dîvânü'l-Hüzeilyyîn*'den, gerekse kaybolan kabile divanlarından yapılan bazı nakillerden anlaşılmaktadır.

Mudarîler'in bir kolu olduğu için Kureyş kabilesiyle yakın akrabalık ilişkisi bulunan Hüzeyl kabilesi, Arap yarımadasının orta kısmında Taif ve civarında yabancıardan uzak bir bölgede yaşıyordu ve Arap kabileleri arasında fesahati, belâgati, ayrıca yetiştirdiği şairlerin çokluğu ile ün yapmıştı. Bundan dolayı diliyle *istîşâd** edilecek kabilelerden biri olarak kabul edilmiştir. İmam Şâfiî'nin Hüzeyl kabilesi şairlerine ait 10.000 beyit ezberlediği ve başta Asmaî olmak üzere birçok kişinin kendisinden bu şiirleri okuduğu rivayet edilmektedir.

Şi'ru Hüzeyl, *Eş'aru Hüzeyl* adlarıyla da anılan *Dîvânü'l-Hüzeilyyîn*'i Sükkerî kendinden önceki rivayetlerden de faydalanarak yeniden tertip etmiş ve gerekli gördüğü yerlere şerh yazmıştır. Sükkerî rivayetiyle elimizde bulunan *Dîvânü'l-Hüzeilyyîn*, onun yazdığı bu şerh münasebetiyle *Şerhu eş'ari'l-Hüzeilyyîn* adıyla da bilinmektedir.

Câhiliye devrine ve daha çok da İslâmî döneme ait 120 şairin 380 parça şiirini ihtiva eden *Dîvânü'l-Hüzeilyyîn* ilk defa J. G. Kosegarten tarafından yayımlanmış (London 1854), daha sonra da Dârü'l-kütübü'l-Misriyye eseri tahkiki olarak üç cilt halinde neşretmiştir (Kahire 1945-1950). Kitap ayrıca Abdüsettar Ahmed Ferrâc'ın tahkiki, Mahmud Muhammed Şâkir'in tashihiyle yine üç cilt halinde *Şerhu eş'ari'l-Hüzeilyyîn* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1963-1965). Bundan başka eserin bazı kısımları muhtelif kimseler tarafından neşredilmiştir (bk. Sezgin, II, 46). Sükkerî'den sonra gelen İbn Cinnî (ö. 392/1002), onun toplamadığı bazı rivayetleri *et-Temâm fi tefsîri eş'ari Hüzeyl mimma aqfelehû Ebû Sa'id es-Sükkerî* adlı eserde bir araya getirmiştir. Bu eser de Ahmed Nâcî el-Kaysî, Hatice Abdürrezzâk el-Hadîsî ve Ahmed Matlûb tarafından yayımlanmıştır (Bağdad 1962).

BİBLİYOGRAFYA:

Sükkerî, *Şerhu eş'ari'l-Hüzeilyyîn* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1963-65, I-III; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 41-43; Sezgin, *GAS*, II, 45-46; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 161-162; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâûn*, Beyrut 1978, s. 52-68; Ma'a'l-Mektebe, s. 263-264; Nâsîrüddin el-Esed, *Meşâdirü's-sî'ri'l-câhili*, Kahire 1978, s. 543-572; G. C. Anawati — O. P., "Textes Arabes Anciens Edites en Egypte au Cours des Annees 1963, 1964 et 1965", *MIDEO*, VIII (1966), s. 261-264; Nihad M. Çetin, "Sükkerî", *İA*, XI, 93.

HULUSI KILIÇ

DİVÂNÜ LUGÂTİ'T-TÜRK

(ديوان لغات الترك)

Kâşgarlı Mahmud tarafından
Araplar'a Türkçe'yi öğretmek
ve Türkçe'nin Arapça kadar
zengin bir dil olduğunu
göstermek amacıyla yazılan
ilk Türk dili sözlüğü.

Kâşgarlı Mahmud *Dîvânü lugâti't-Türk*'ü 1 Cemâziyelevvel 464'te (25 Ocak 1072) yazmaya başlamış ve birkaç defa gözden geçirip yeni ilâveler yaptıktan sonra 12 Cemâziyelâhir 466'da (12 Şubat 1074) tamamlamıştır. Ardından da eserini, muhtemelen 470'te (1077) Bağdat'ta Halife Muktedî-Biemrillâh'ın oğlu Ebü'l-Kâsım Abdullah'a takdim etmiştir. Ancak eserin sonunda bulunan, "Kitaba 464 senesinin Cemâziyelevvel ayının guresinde başlandı ve dört defa yazıldıktan ve düzenlendikten sonra 466 senesi Cemâziyelâhirinin on ikinci günü bitti" (vr. 319^b, varak numaraları 1990 tıpkıbasımına göre verilmiştir) şeklindeki telif tarihinin dışında birkaç yerde, "Kâşgarlı Mahmud der ki, biz bu kitabı yazdığımızda 466 senesinin Muharrem ayı idi, 'yılan yılı' girmişti. Bu yıl geçip de 470 yılı olunca 'yund yılı' girecekti" (vr. 87^b; *Dîvânü lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 346) ve, "Şu kitabı yazdığımız 469 senesi 'nek yılı'dır" (vr. 257^a; *Dîvânü lugâti't-Türk Tercümesi*, III, 156) şeklinde farklı tarihlerin zikredilmesi kitabın telifi konusunda tereddütlere yol açmıştır. Konuyla ilgili olarak yazdığı bir makalesinde Kılıslı Rifat Bilge, "Yılan yılından sonra yund yılının gelmesi doğrudur. Fakat 466'dan sonra gelen yıl 467'dir, yoksa 470 yılı değildir" diyerek buradaki "seb'in" (70) ifadesinin bir istinhas hatasından kaynaklandığını, aynı şekilde "469 senesi nek yılı" ifadesindeki 469 rakamının da yanlış olduğunu, çünkü 469'un "biçin yılı"na, "nek yılı"nın ise 465'e tekabül ettiğini belirterek esas